

ПЕРСОНАЛІЇ

УДК (UDC) 792.071 Затиркевич-Карпинська Г.

DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.63.7>

ЛОБКО Н. В., КАРТАВА К. С. *

ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ГАННИ ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКОЇ

***Анотація.** В статті висвітлено основні етапи життя та творчості видатної української артистки, педагога, театрального діяча Ганни Петрівни Затиркевич-Карпинської на матеріалах періодичних видань, спогадів її сучасників, матеріалах Роменського краєзнавчого музею.*

З'ясовано, чинники, що вплинули на її становлення як актриси, зокрема, це її оточення – няня-кріпачка, селяни, з якими вона спілкувалася все своє життя. Зацікавленості театром сприяли її батьки та навчання в Київському інституті шляхетних дівчат. Майстерність актриси формувалася під впливом різних течій і театральних шкіл, зокрема вона працювала під керівництвом М. Старицького, М. Кропивницького, М. Садовського, П. Саксаганського, І. Кавалерідзе.

За час своєї майже сорокарічної праці в театрі Г. Затиркевич-Карпинська зіграла близько 130 ролей, створила цілу галерею найрізноманітніших і неперевершених сценічних образів. Славилася вона як комічна, характерна актриса. Її праця та талант сприяли становленню українського національного театру.

***Ключові слова:** Г. Затиркевич-Карпинська, драматичний театр, український театр корифеїв, акторська майстерність.*

Історія українського театру багата на славні імена. Серед них є ім'я видатної української артистки Ганни Петрівни Затиркевич-Карпинської, яка разом з М. Кропивницьким, М. Заньковецькою, братами Тобілевичами брала участь в розбудові національного театрального мистецтва.

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська мала славу першокласної актриси. За час своєї майже сорокарічної праці в театрі виконала близько 130 ролей, більшість із них грала на сцені першою, та так, що саме її виконання ставало класичним. «Вона вийшла на цілину, – писав один з перших її біографів М. Дібровенко, – і обробила її» [22, рукопис М. Дібровенка с. 6].

Талант актриси був відзначений її сучасниками.

Проте сьогодні ім'я Ганни Затиркевич-Карпинської відоме лише вузькому колу фахівців, а значення її творчості для розвитку національного театру повною мірою не осмислено. Також доводиться констатувати, що залишається недостатньо дослідженою

* Лобко Наталія Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Сумського державного університету, ORCID: 0000-0002-3401-7295.

Картава Каріна Сергіївна – студентка спеціальності «Історія та археологія» Сумського державного університету.

й її біографія. Отже вважаємо за необхідне висвітлити основні етапи життя та творчості Ганни Петрівни, розширити відомостей про її оточення та творчі зв'язки.

На сьогодні жодної монографії про Г. Затиркевич-Карпинську немає. Довідкові видання містять загальну інформація про акторку [4, с. 759; 6, с. 675; 9, с. 262; 11, с. 258; 18, с. 653; 19, с. 492; 20, с. 611].

Першою спробою висвітлити життєвий та творчий шлях Г. Затиркевич-Карпинської є праця С. Сірополка «Життя та артистична діяльність Г. П. Затиркевич-Карпинської (з нагоди 10-ліття з дня смерті)», яка була надрукована в 1931 році в тижневику «Тризуб» (Париж). Ксерокопія цієї статті зберігається в фонді Роменського краєзнавчого музею. Також одним з перших дослідників життєпису актриси можна вважати наукового співробітника Інституту мистецтв, фольклору й етнографії АН УРСР Миколу Дібровенка [3; 17, с. 99-119]. В фонді Роменського краєзнавчого музею є його рукопис (11 сторінок), датований жовтнем 1951 р., в якому він описує творчий шлях Г. Затиркевич-Карпинської.

Цікавими та змістовними є спогади її сучасників – партнерів по сцені, учнів, земляків, друзів і знайомих [1; 8, с. 162-188; 10; 17]. Складені на основі особистих вражень та спостережень людей, яким пощастило певний час перебувати поруч з Г. Затиркевич-Карпинською, спогади дозволяють не тільки оцінити талант актриси, а й побачити її у буденному житті, у колі друзів, години дозвілля.

Найбільшу кількість спогадів містить збірник «Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську. Спогади. Статті, матеріали». Матеріали цього збірника відкрили маловідомі сторінки її біографії, дали змогу уточнити деякі суперечливі моменти життя та творчості [17].

Сценічному життю Г. Затиркевич-Карпинської присвятив В. Ревуцький розвідку в книзі «П'ять великих акторів української сцени», яка була надрукована у Франції в 1955 р. [13].

Прохор Коваленко, актор, який «бачив Ганну Петрівну в багатьох ролях її репертуару протягом 25 років», присвятив окремий розділ опису її творчого методу в своїй праці «Незабутнє. Спогади старого актора» (1962) [7, с. 239-248].

Період праці акторки в театрах міста Ромни описано в статтях Палій О. та Скакуна В. [12; 16].

Писав про Ганну Петрівну і Остап Вишня. Свої враження від її гри він описав в оповіданні «Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська (Сто літ з дня народження)» [2, с. 463-467]. Долі будинку, на жаль сумній, в якому актриса жила остання роки свого життя в с. Блотниця, він присвятив фейлетон «Культуртяпство» [5, с. 4].

У Роменському краєзнавчому музеї, що є філією Державного історико-культурного заповідника «Посулля» розташована експозиція «Роменщина театральна», в якій представлені світлини, сценічні костюми, прикраси та особисті речі Ганни Петрівни. У фондах музею зберігаються театральні афіши, статті з місцевих газет, матеріали про похорон та спогади про Г. Затиркевич-Карпинську, які висвітлюють її життя та творчий шлях.

Отже, в результаті вивчення історіографії проблеми було з'ясовано, що комплексного дослідження життя та творчості Г. Затиркевич-Карпинської немає. Основним джерелом інформації про актрису є спогади її сучасників. Тому вважаємо за

необхідне в даній розвідці відтворити основні віхи особистої та творчої біографії Г. Затиркевич-Карпинської, з'ясувати чинники, що вплинули на її становлення як актриси.

Народилася Ганна Петрівна 8 лютого 1855 р. на Чернігівщині, в с. Срібному Прилуцького повіту (тепер смт Чернігівської області). Згідно запису про народження, знайденого одним з перших дослідників життєпису актриси науковим співробітником Інституту мистецтв, фольклору й етнографії АН УРСР Миколою Дібровенком, її батько, Ковтуненко Петро Стефанович, тоді був становим приставом 2-го стану Прилуцького повіту [17, с. 99].

Цю інформацію підтверджує листування краєзнавця П. Ротача з місцевим жителем Ф. Лавриненко, де зазначено, що *«Ковтуненко Петр жил в Срибном в своем доме, был становым приставом. Потом вышел в отставку и жил мелким помещиком в том же Срибном. Ходили слухи, что был добрым человеком»*. Він мав у селах Плєскані та Лебєдині по десять десятин землі та ще орендував леваду у власника земель села Срібного генерала Данчича [17, с. 100; 14, с. 162-163].

С. Сірополко, згадуючи батька актриси, писав: *«П. Ковтуненко був тамошній землевласник, а в останніх роках свого життя займав посаду станового пристава (комісара) в м. Срібному. Це був типичний запорожець – кремезний дідуган з сивими до долу вусами (таким я його знав у своїх студентських роках), від якого й отримала Ганна будову тіла і здоров'я»* [22, ксерокс статті, с. 1].

Матір артистки, Анастасія Микитівна, за національністю росіянка, колишньої Олонєцької губернії. Тут, перебуваючи в царській армії, Петро Ковтуненко одружився і потім переїхав в Україну. Як свідчить їх покоївка: *«померла вона невдовзі після того, як Ганна вийшла заміж. Батько одружився вдруге. Коли батько Ганни Петрівни помер, її мачуха вийшла заміж за місцевого урядовця Ольшанського. Вони жили в домі Ковтунєнків. Під час революції Ольшанські залишили Срібне і виїхали»* [17, с. 102].

М. Дібровенко, на підставі виявлених ним архівних документів, описав будинок, в якому зростала майбутня актриса. Він зазначає, що в дворі Ковтунєнка було три житлових будинки. В одному жила родина, у двох – дворові. З фасаду – це середнього розміру будинок з балконом, з типовими для того часу дерев'яними колонами. Будинок на фундаменті, дерев'яний, обкладений цеглою. Колись тут був садок [17, с. 101].

З листування між П. Ротачем та Ф. Лавриненко, ми дізналися, що саме цей будинок зображений на картині *«Весілля в Малоросії»*, яку малював М. Бодарєвський у містечку Срібному та в селі Довгалівці. Зображений на картині будинок з колонами це будинок, в якому до 8 років проживала Ганна Ковтунєнка. А сивовусого пана художник списав з батька актриси. Весела жінка – це Катєрина Лавринєнка, мати краєзнавця. Подружжя та інші персонажі картини також списані з довгалівських селян [14, с. 162]. В 1958 році Ф. Лавринєнка ще бачив цей будинок на власні очі. Проте, за свідченням М. Фєнєнка, який в 1972 році відвідав с. Срібне, будинок, в якому народилася майбутня артистка не зберігся [21, с. 28-29].

Також М. Дібровєнка, на підставі сповідних відомостей церкви Хрєстовоздвиженської у м. Срібному за 1856 р., з'ясував оточєння, в якому зростала Ганна Петрівна. Це родини 11 кріпаків та їх 4 дітей [17, с. 101]. Отже, вони й були найближчими людьми, яких в дитинстві бачила і з якими спілкувалася маленька Ганнуса.

*Ганна Ковтуненко (майбутня Затиркевич-Карпинська) в дитинстві
(фото з фонду Роменського краєзнавчого музею)*

Збереглися цікаві спогади про родину Ковтуненків Векли Антонівни Кириченко (дівоче прізвище Лисач), яка багато років була покоївкою в їхньому домі. «Господарі, – згадує Векла Кириченко, – відносились до неї по-людському, не обиджали. А Ганна Петрівна не раз давала їй свої театральні українські костюми, коли треба було десь піти на весілля чи на вулицю. Завжди відпускала. Та й сама часто виходила на гору Данчича, де гуляла молодь, спостерігала їх ігрища, співала з ними» [17, с. 102].

В своїх спогадах Ганна Петрівна зазначала, що любов до свого народу, його мови та культури прищепила їй селянка-кріпачка Катерина Миколаївна Забіла, яка була її нянькою до 8 років. І саме від неї вона перейняла багато українських народних пісень, прислів'їв, казок.

Про вплив оточення, в якому зростала майбутня артистка, написав анонімний автор «Корифеїв українського театру»: «Досягнути таку досконалість в зображенні дійсності, яку вона проявила в своїх образах, допомогло їй крім природного артистичного таланту, дійсне, а не книжне тільки, як у багатьох молодих артистів, ознайомлення з особливостями народного побуту і прототипами тих персонажів, які їй доводилося зображати на сцені. Безперечно, вона бачила їх у житті, спостерігала їх, уважно придивляючись і відзначаючи в своїй вразливій душі всі особливості їх мови, міміки, жестів» [13, с. 87]. П. Коваленко також зазначав, що «актриса дуже добре знала обивателів села, бо відображала їх з невмолимою правдою критичного реалізму» [8, с. 183].

Любов до театру Ганні прищепили батьки, беручи зі собою дівчину, на аматорські вистави, що були досить часті в найближчому місті Ромни.

В 1864 р. її відправили до Прилуцького приватного пансіону, звідки в 1866 р. перевели до Київського інституту шляхетних дівчат, який вона закінчила 1871 р. Про це свідчить іменний список пансіонерок інституту, що вибули звідси 12 червня 1871 р.

У цьому списку в графі після прізвища Ганни Ковтуненко стоїть запитання «*На чей счет воститывалась*» і дається відповідь: «*дочь титулярного советника*» [17, с.103].

Юна Ганна, навчаючись в Київському інституті шляхетних дівчат, цікавилася театральним життям, постійно читала театральний відділ в газетах і журналах, добре знала, які п'єси йдуть на сценах цих театрів і з якими виконавцями. Захопленню театральним мистецтвом, вірогідно, сприяв той факт, що у Києві тоді з успіхом виступала місцева трупа, яку очолював директор театру Кологривов, дружина якого викладала музику в інституті. Начальниця інституту, користуючись знайомством з директором театру, запрошувала з виховною метою кращих акторів виступати з уривками класичних п'єс. З виховною метою учениць під наглядом класних дам іноді теж пускали до театру.

Також вона брала приватні уроки у професійної артистки О. Давидової. Ганна з успіхом виступала в аматорських спектаклях; спершу грала в епізодичних, а згодом й у головних ролях.

Молода дівчина мріяла про вступ до московської консерваторії, де навчалась її близька подруга. Але батьки по іншому уявляли її майбутнє. В 1874 р. вони віддали заміж вісімнадцятирічну Ганна за поміщика з села Блотниці Дмитра Затиркевича, на 20 років старшого від неї. Отже, замість навчання в консерваторії дівчина опановувала поміщицький маєток в селі та господарські справи.

Проте, щоденні турботи по господарству все ж не заглушили інтересу до театру. Вже в перший рік після одруження Ганна Петрівна успішно виступає у п'єсі «Москаль-чарівник» І. Котляревського в ролі Тетяни. Приймала участь вона також і в аматорських виставах в Прилуках, де жила деякий час разом з чоловіком, який був членом Лохвицько-Прилуцької межової комісії.

В 1882 р. в м. Ромни сталася подія, що мала для Ганни вирішальне значення. Тоді роменські аматори готували п'єсу І. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» й постала проблема кому грати роль літньої жінки Одарки. Цю роль запропонували Ганні Петрівні, яка з радістю погодилася.

Вистава відбулася в грудні 1882 р. й мала великий успіх. Особливо сподобалася глядачам виконання ролі Одарки. Ганна Петрівна згадувала: «Похвали сипались зі всіх боків, звичайно, від усіх похвал у мене голова закрутилась, а куди піти, як піти – я нічого не розуміла. Після першої вистави моя здушена любов до театру прорвалася» [8, с. 163]. Вона наважилася спробувати себе в професійному театрі й, не зважаючи на протидіяння родини, написала листа Маркові Кропивницькому про своє бажання бути акторкою театру. Після тривалого листування з Марком Лукичем Ганна Петрівна дістає від нього згоду на свій дебют у його трупі, який відбувся 20 травня 1883 р. в Полтаві. Тоді вона виступила під прізвищем Прилуцької в ролі Секлети в комедії Старицького «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка».

Завоювати визнання у зразковій трупі М. Старицького та М. Кропивницького початкуючій актрисі допомогло добре знання української мови, побуту і звичаїв того народу, життя якого доводилося відтворювати на сцені. Адже вона була добре обізнана з життям провінційного поміщицтва мешкаючи майже 10 років у селі Блотниці, в маєтку Затиркевича.

*Портрет Г. Затиркевич-Карпинської. Художник В. Коровчинський
(фонд Роменського краєзнавчого музею)*

«Хто б міг подумати, що з тендітної поміщицької панночки, вихованки Київського інституту благородних дівочих, виросте така незрівнянна Риндичка? – писав про цей період її життя О. Вишня, – Батьки й на гадці не мали, що їхня «благородна» донька зганьбить себе званням артистки, та ще й українського театру. Але любов до театру, любов до народу перемогла. Не злякав молоді жінки ні розрив з батьками, ні сварки з чоловіком» [2, с. 467].

Отже, з 1883 р. Ганна Петрівна Затиркевич починає виступати з корифеями українського театру та їх колегами.

Після поділу трупи в 1885 р. вона залишилася з М. Кропивницьким, згодом працювала в інших його трупах (1889–1892). Впродовж 1892-1897 рр. працювала у трупі М. Садовського. До 1900 р. виступала під прізвиськом першого чоловіка Затиркевич.

Овдовівши, в 1898 р. вдруге вийшла заміж за Івана Івановича Карпинського-Кравцова, який був лікарем трупи М. Кропивницького. З 1900 р. не виступала в театрі майже 10 років у зв'язку з переїздом чоловіка на Північний Урал. Після смерті другого чоловіка відновила сценічну діяльність в 1908 р. як Затиркевич-Карпинська.

Інформації про особисте життя артистки небагато. В спогадах про неї є згадки про те, що вона була одружена тричі. Перший чоловік – поміщик Д. Затиркевич, вдруге вона одружилася з І. Карпинським. Про третього чоловіка відомо тільки його прізвище – Якиманський [22, стаття С. Сірополка].

Досить суперечливою є інформація про її дітей. Так, актор Ю. Лисенко, який був знайомий з нею з 1908 р., згадував: «Ганна Петрівна та її дочка Олена Пилипівна любили одна одну, були схожі між собою навіть обличчям» На сцені Олена добре грала роль молодиць і старух, але з меншим успіхом, аніж її мати, і займала у трупі друге місце» [17, с. 30]. І. Посудовська в огляді матеріалів про життя та діяльність артистки, які зберігаються в Музеї театрального мистецтва, зазначає фото, на якому артистка «вже бабуся, яка ласкаво обіймає своїх онуків – Наталочку та Андрія» [17, с. 179].

В спогадах мешканців с. Блотниця В. Кузьменко та В. Петровської-Смірної також є згадки про сироту Олену Пилипівну (прізвище в спогадах різне – Маковецька та Каченко), яка була взята Ганною Петрівною на виховання [17, с.81,186]. За браком джерел, важко з'ясувати чи була це одна й сама дівчина.

До 1917 р. Г. Затиркевич-Карпинська виступала у мандрівних трупах Т. Колесниченка (1908-1909), Д. Гайдамаки і О. Сулова (1909-1910), Л. Касинкіна (1910), С. Глазуненка і О. Сулова (1911–1912), Д. Гайдамаки (1912–1915), П. Прохоровича (1916-1917). Потім повернулася знову до Київського театру М. Садовського (1917-1918). В 1919-1920 рр. виступала на сцені Державного народного театру під керівництвом П. Саксаганського. Останні роки свого життя працювала в Ромнах. «Тут, у Ромнах, я з успіхом розпочала свою театральну діяльність – тут я й помру» – казала артистка [17, с. 14].

Ю. Меженко, використовуючи архівні матеріали, періодичну пресу, спогади інших акторів, склав хронологію артистичної діяльності Г. Затиркевич-Карпинської. Ця хроніка включає назву вистави, її автора, роль, час і місце дебюту артистки в кожній ролі. Географія творчих виступів зірки українського театру вражає. Так, їй аплодували на сценах театрів в 55 містах України, Росії, Польщі (Варшава), Молдови (Кишинів), Білорусії (Бобруйськ), Грузії (Батумі, Кутаїсі, Тифліс), Азербайджан (Баку), Литви (Вільно) [17, с. 188-198].

Багато образів, створених талантом Карпинської, увійшли в історію театру, як неперевершені сценічні шедеври. З них кращими вважаються: пашекувата баба Риндичка («По ревізії»), мати-п'яниця Лимериха («Лимерівна» П. Мирного в обробці М. Старицького), провінційна поміщиця-скнара Фенна Степанівна («Шельменкоденщик» Г. Квітки-Основ'яненка), мати-страдниця Стеха («Глитай»), хитрі прислужниці – Текля з «Доки сонце зійде...» М. Кропивницького, Мелашка з «Наймички» І.Карпенка-Карого, Стеха з «Назара Стодолі» Т. Шевченка, свекруха Ганна («Безталанна» І. Карпенка-Карого), шинкаря Гапка («Зайдиголова»), Одарка («Сватання на Гончарівці»), жвава тітка Секлета («За двома зайцями» М. Старицького).

Своїм учителем вона вважала М. Кропивницького та зазначала, що саме він допоміг їй визначити амплуа, виявив її нахил до ролей комічних бабусь та жартівливих молодиць. Майстриня сцени розповідала: «Кожне моє слово, кожен мій рух на сцені, паузи, вироблення міміки – все це було наслідком невпинної режисерської роботи М. Л. Кропивницького» [17, с. 33].

Працювала вона й з іншим відомим українським режисером Іваном Кавалерідзе. У 1919 та 1921 рр. в Ромнах працювали такі мистецькі об'єднання, як Українська радянська трупа (1919 р.) під режисурою І. Кавалерідзе (він же й художник в театрі), в якій з липня 1920 р. режисуру очолював О. Корольчук. В місті виникла інша українська

радянська трупа, яка давала вистави в новозбудованому за ініціативою І. Кавалерідзе театрі залізничників. І. Кавалерідзе розповідав: «Ми з Ганною Петрівною були великі приятелі. Вона молодих аматорів дуже любила. Приділяла їм більше уваги, ніж професіоналам. Вона пішла з нами, молодими митцями, працювати на сцені театру залізничників» [17, с. 50].

В Роменському краєзнавчому музеї зберігаються афіши, які свідчать про її участь в таких виставах: «Наталка Полтавка» (Терпилиха), «По ревізії» (Риндичка), «Про що тирса шелестіла» (Софія, жінка Сірка), «Хуртовина» (Короних, дружина сторожа на шахті), «Степовий гість» (друга Степанова дружина), «Лимерівна» (Лимериха) та ряд інших ролей. Її ім'я ми зустрічаємо і в програмах концертів.

Художній керівник самодіяльного мистецтва в Ромнах А. Воликівський писав, що «Ганна Петрівна багато виступала в селах, їздила на шефські концерти в частини Червоної Армії, своїм ентузіазмом вона запалювала нас, молодь. Вона палко любила тих, хто чесно служив театральному мистецтву» [17, с. 54].

Слова видатного митця підтверджував й актор І. Мар'яненко: «У 1920 р. Ганна Петрівна була окрасою театру у Ромнах. Тут вона багато грає, передаючи свій сценічний досвід і знання молоді, яку завжди любила» [8, с. 168].

За відсутністю спеціальних учбових театральних закладів вона багато чого робила для того, щоб передати у спадщину акторам молодшого покоління свою акторську майстерність.

Видатна артистка виховала цілу плеяду учнів, більшість з яких стали провідними майстрами українського театру: О. Полянську, Г. Борисоглібську, Л. Мацієвську, Є. Хуторну, В. Чайку, Н. Копержинську та ін.

Останні роки свого життя вона жила в с. Блотниця (зараз с. Болотниця, Талалаєвський район, 33 км від м. Ромни) та в місті Ромни. Її колеги по акторському цеху згадували, що «свою землю артистка віддавала орендареві, а сад та город обробляла сама. Часто Ганна Петрівна говорила мені (Ю. Лисенко): – Я мужичка і жодної чорної роботи не цураюсь» [17, с. 32]. Це підтверджує й її земляк В. Яременко: «Крім театру, Ганна Петрівна любила поратися у садку, на грядках, серед квітів. Трудовий день її починався дуже рано, особливо влітку. О 6-й годині ранку вона вже на ногах і до 9-ї займалася господарськими справами, а о 9-й сідала за роль і готувалася до репетиції» [17, с. 20].

Д. Ревуцький писав про можливу причину її смерті «Як відомо, голод в роки т. зв. «горожанської війни» може найдошкульніше від усієї людности відчували актори. Для Карпинської він кінчився трагічно. Після, як старенька перенесла на своїх плечах за 12 кілометрів від свого дому поважної ваги мішок з борошном («найбільша» цінність, одержана як оплата за виставу), вона підірвалася й дістала грижу. Сталося запалення, що звело її в могилу в дуже короткий час..» [13].

За свідченням В. Яременка: «Смерть талановитої артистки сталась раптово. Ще 10 вересня ходила вона здорова й весела, поралася в себе, бо ми готувалися виїхати на кілька вистав до м. Лохвиці. А 12 вересня 1921р. ми всі вже оплакували любого і чудового товариша, громадського діяча та великого майстра – корифея українського театру» [17, с. 23].

Зі спогадів сучасників відомо, що провадити її в останній шлях зібралось багато народу з міста та з околиць сіл. За труною небіжчиці йшло так багато людей, що довелося зробити живий ланцюг, взявшись за руки, щоб дати дорогу до кладовища. Їй улаштували почесний похорон... За стародавнім українським звичаєм труну поставили на великий чумацький віз, який був устелений бавняними килимами, плахтами та рушниками. Везли на волах. Під звуки шевченківського «Заповіту», що виконував хор акторів, траурна процесія вирушила на кладовище. У місцевій газеті «Наше слово» був надрукований некролог під девізом: «Життя коротке — мистецтво вічне. Хай вічна пам'ять його жреціям!» [17, с. 87].

У 1956 році на могилі актриси було встановлено пам'ятник, виготовлений скульптором Я. Д. Красножоном. Могила та пам'ятник зберігаються в гарному стані. На її честь названо одну із вулиць в м. Ромни та в селищі Срібне.

Отже, життю та творчості Г. Затиркевич-Карпинської присвячено невелика кількість праць. Надзвичайно важливими джерелом при висвітленні життєвого та творчого шляху акторки є спогади її сучасників. Саме ці джерела дали можливість відтворити основні віхи її особистої та творчої біографії.

Великий вплив на формування Ганни Петрівни як майбутньої талановитої актриси, яка виконували характерні ролі, мало оточення, в якому вона зростала. Це спілкування з нянею, селянами та їх дітьми, які проживали на їх подвір'ї. Зацікавленості театром також сприяли її батьки та навчання в Київському інституті шляхетних дівчат. В 1882 р. з трупи корифеїв розпочинається сценічне життя Г. Затиркевич-Карпинської. Пройшовши класичну школу в театрі Кропивницького, вона з 1892 р. бере участь в трупі М. Саксаганського, а потім працює в різних професійних трупах. Ганна Петрівна створила власну виконавчу жіночу школу, започаткувавши акторський тип «проклятуших» свекрух, сварливих і добродушних комічних бабів та молодичь-цокотух. Останні роки свого життя провела в м. Ромни, де приймала активну участь у створенні там театру. Похована Г. Затиркевич-Карпинська в Ромнах центральному кладовищі.

Література і джерела

1. Акторська майстерність корифеїв : зб. спогадів / упоряд. та вступ. ст., прим. І. О. Волошина. Київ, 1982. С. 162-180.
2. Вишня О. Фейлетони. Гуморески. Усмійки. Щоденникові записи (збірка) Київ : Наук. думка, 1988. 560 с.
3. Дібровенко М. Г. П. Затиркевич-Карпинська: Нарис про життя і творчість. Київ : Держ. вид-во образотв. мистецтва і муз. л-ри, 1956. 75 с.
4. Енциклопедія українознавства : словник. частина / Наук. Т-во ім. Шевченка ; гол. ред. В. Кубійович. Перевид. в Україні. Київ, 1994. Т. 2. С. 759.
5. Журавський А. Згадував Остап Вишня. *Комуністичним шляхом*. 1982. 4 грудня. С. 4
6. Історія українського театру. У 3 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ, 2017. Т. 1 : Від витоків до ХХ століття / Редкол. тому : І. Юджін (відп. ред.). 2017. 676 с.
7. Коваленко П. Незабутне. Спогади старого актора. Київ : Рад. письменник, 1962. 270 с.
8. Корифеї українського театру / упоряд., вступ. ст., прим. І. О. Волошина. Київ, 1982. С. 162-188.
9. Митці України: Енцикл. довід. / упоряд.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза; за ред. А. В. Кудрицького. Київ, 1992. 848 с.
10. Мар'яненко І. Сцена, актори, ролі. Київ : Мистецтво. 1964. 289 с.

11. Мистецтво України: біогр. довід. / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. Київ, 1997. 700 с.
12. Палій О. Український драматичний театр в Ромнах (1918 - 1925). Театральне мистецтво. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого* : Зб. наук. пр. Київ, 2013. Вип. 13. С. 49-66.
13. Ревуцький В. П'ять великих акторів української сцени. Париж : Видання Першої Української друкарні у Франції, 1955. 93 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/16726-revutskiy-v-pyat-velikih-aktoriv-ukrayinskoyi-stseni/>
14. Ротач П. Листи мого вчителя. Листи Ф. О. Лавріненка і примітки до них. *Вітряк*. 2007. С. 155-179.
15. Саксаганський П. Театр і життя: мемуари. Харків: Вид. «Рух», б. р. 192 с. URL: <https://old.library.kr.ua/elib/saksaganski/saksagan4.html>
16. Скакун В. Ганна Затиркевич-Карпинська в Сумах. *Пам'ять століть*. 2001. № 3. С. 129-133.
17. Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. 208 с.: іл.
18. Український радянський енциклопедичний словник: у 3 т. / Бабичев Ф. С. (голов. ред.) та ін. Київ, 1987. Т. 1. 736 с.
19. Український драматичний театр: Нариси історії : у 2 т. Т. 1: Дожовтневий період / редкол.: М. Т. Рильський (відп. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1967. С. 492.
20. Український драматичний театр : нариси історії : у 2 т. Т. 2: Радянський період / редкол.: М. Т. Рильський (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1959. 647 с.
21. Фененко М. З плеяди корифеїв. *Український театр*. 1972. № 1. С. 28-29.
22. Фонд Роменського краєзнавчого музею.

References

1. Aktorska maisternist koryfeiv: z6. spohadiv / uporiad. ta vstup. st., prym. I. O. Voloshyna. Kyiv, 1982. S. 162-180.
2. Vyshnia O. Feiletony. Humoresky. Usmishky. Shchodennykovi zapysy (zbirka) Kyiv: Nauk. dumka, 1988. 560 s.
3. Dibrovenko M. H. P. Zatyrykevych-Karpynska: Narys pro zhyttia i tvorchist. Kyiv: Derzh. vyd-vo obrazotv. mystetstva i muz. l-ry, 1956. 75 s.
4. Entsiklopediia ukrainoznavstva : slovnyk. chastyna / Nauk. T-vo im. Shevchenka; hol. red. V. Kubiiovych. Perevyd. v Ukraini. Kyiv, 1994. T. 2. S. 759.
5. Zhuravskiy A. Zghaduvav Ostap Vyshnia. Komunistychnym shliakhom. 1982. 4 hrudnia. S. 4
6. Istoriiia ukrainskoho teatru. U 3 t. / NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho; redkol.: H. A. Skrypnyk (holova) ta in. Kyiv, 2017. T. 1: Vid vytokiv do KhKh stolittia / Redkol. tomu: I. Yudkin (vidp. red.). 2017. 676 s.
7. Kovalenko P. Nezabutnie. Spohady staroho aktora. Kyiv: Rad. pysmennyk, 1962. 270 s.
8. Koryfei ukrainskoho teatru / uporiad., vstup. st., prym. I. O. Voloshyna. Kyiv, 1982. S. 162-188.
9. Myttsi Ukrainy: Entsykl. dovid. / uporiad.: M. H. Labinskyi, V. S. Murza; za red. A. V. Kudrytskoho. Kyiv, 1992. 848 s.
10. Marianenko I. Stsena, aktory, roli. Kyiv: Mystetstvo. 1964. 289 s.
11. Mystetstvo Ukrainy: biohr. dovid. / uporiad.: A. V. Kudrytskyi, M. H. Labinskyi; za red. A. V. Kudrytskoho. Kyiv, 1997. 700 s.
12. Palii O. Ukrainskyi dramatychnyi teatr v Romnakh (1918 - 1925). Teatralne mystetstvo. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho : Zb. nauk. pr. Kyiv, 2013. Vyp. 13. S. 49-66.
13. Revutskiy V. Piat velykykh aktoriv ukrainskoi stseny. Paryzh : Vydannia Pershoi Ukrainkoi drukarni u Frantsii, 1955. 93 s. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/16726-revutskiy-v-pyat-velikih-aktoriv-ukrayinskoyi-stseni>
14. Rotach P. Lysty moho vchytelia. Lysty F. O. Lavrinenka i prymitky do nykh. Vitriak. 2007. S. 155-179.
15. Saksahanskyi P. Teatr i zhyttia: memuary. Kharkiv: Vyd. «Rukh», б. р. 192 с. URL: <https://old.library.kr.ua/elib/saksaganski/saksagan4.html>

16. Skakun V. Hanna Zatyrykevych-Karpynska v Sumakh. Pamiat stolit. 2001. № 3. S. 129-133.
 17. Slovo pro Hannu Zatyrykevych-Karpynsku : spohady / uporiad.: P. P. Perepelytsia, V. S. Yaremenko. Kyiv: Mystetstvo, 1966. 208 s.: il.
 18. Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 3 t. / Babychev F. S. (holov. red.) ta in. Kyiv, 1987. T. 1. 736 s.
 19. Ukrainskyi dramatychnyi teatr: Narysy istorii : u 2 t. T. 1: Dozhovtnevyi period / redkol.: M. T. Rylskyi (vidp. red.) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 1967. S. 492.
 20. Ukrainskyi dramatychnyi teatr: narysy istorii : u 2 t. T. 2: Radianskyi period / redkol.: M. T. Rylskyi (vidp. red.) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 1959. 647 s.
 21. Fenenko M. Z pleiady koryfeiv. Ukrainskyi teatr. 1972. № 1. S. 28-29.
 22. Fond Romenskoho kraieznavchoho muzeiu.

NATALIIA V. LOBKO, KARINA S. KARTAVA
(Sumy State University, Ukraine)

STAGES OF THE LIFE AND WORK OF ANNA ZATYRKEVICH-KARPYNSKA

Abstract. *The article examines the main stages of the life and work of the outstanding Ukrainian artist, teacher, and theater actor Hanna Petrivna Zatyrykevich-Karpynska. The sources of writing the article are materials from periodicals, memories of her contemporaries, and materials from the Romny Museum of Local History.*

Hanna Petrivna was born on February 20, 1855, in the noble family of the Kovtunenkos in the town of Srybny, Prylutsky District. At first, she participated in amateur performances. Since 1883, Hanna Petrivna Zatyrykevich began to perform with luminaries of the Ukrainian theater and their colleagues. She worked in professional Ukrainian theaters under the leadership of M. Kropyvnytskyi, M. Starytskyi, M. Sadovskyi, M. Starytskyi, P. Saksaganskyi, and I. Kavaleridze.

It was found that the factors that influenced her development as an actress, in particular, were her environment – a serf nanny and peasants with whom she communicated all her life. Her parents and studies at the Kyiv Institute of Noble Girls contributed to her interest in the theater. During her almost forty years of work in the theater, H. Zatyrykevich-Karpynska played about 130 roles and created a whole gallery of the most diverse and unsurpassed stage images. She was famous as a comical, characteristic actress. Her work and talent contributed to the formation of the Ukrainian National Theater.

The outstanding actress educated a whole constellation of students, most of whom became leading masters of the Ukrainian theater.

She spent the last years of her life in the city of Romny, where she took an active part in the theater created there. H. Zatyrykevich-Karpynska is buried in Romny Central Cemetery.

Keywords: *H. Zatyrykevich-Karpynska, drama theater, Ukrainian theatre of the Coryphaei, actor's art.*

Отримано 01.10.2023 р.

Прийнято до друку 14.10.2023 р.